

Költészet és emlékezet

JACQUES ROUBAUD
Költészet és emlékezet

Leoprepész fiának találmánya

Öt poétikai előadás

TYPOTEX

Budapest, 2007

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme de Participation à la Publication (P.A.P.) Kosztolányi, bénéficiaire du soutien du Ministère des Affaires Étrangères français, de l'Ambassade de France en Hongrie et de l'Institut Français de Budapest.

Ez a mű a Francia Külügyminisztérium, a Magyarországi Francia Nagykövetség és a Budapesti Francia Intézet támogatásával a Kosztolányi Könyvtámogatási Program (P.A.P.) keretében jelent meg.

© Jacques Roubaud

Hungarian translation © Seláf Levente, Typotex, 2007

ISBN 978-963-9664-50-0

Témakör: *szépirodalom, esszé*

Kedves Olvasó!

Önre gondoltunk, amikor a könyv előkészítésén munkálkodtunk. Kapcsolatunkat szorosabbra fűzhetjük, ha belép a *TypoKlubba*, ahonnan értesülhet új kiadványainkról, akcióinkról, programjainkról, és amelyet a www.typotex.hu címen érhet el. Honlapunkon megtalálhatja az egyes könyvekhez tartozó hibajegyzéket is, mert sajnos hibák olykor előfordulnak.

Kiadja a Typotex Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Votisky Zsuzsa

Felelős szerkesztő: Láng Rózsa

Műszaki szerkesztő: Németh Melitta

Borítóterv: Tóth Norbert

Terjedelem: 14,13 (A/5) ív

Készült a Naszály Print Kft. nyomdájában

Felelős vezető: Hemela Mihályné

TARTALOM

Első lecke: Az emlékezet művészete	7
1.§ Az Emlékezet Meséje..	7
2.§ Filippo Gesualdo testvér <i>Plutosofiája</i>	13
3.§ A világ átalakítása képekké	25
4.§ Egy életforma.	36
Második lecke: A szféra.	45
5.§ Kerítés a Gorkij utcában	45
6.§ <i>Idea del Teatro</i>	57
7.§ A Galambdúc.	68
8.§ Hooke szférája.	70
Harmadik lecke: A mnemonikus mező hipotézise. .81	
9.§ A világ dimenziói.	81
10.§ A mnemonikus mező	93
11.§ A töredezett emlékezetű ember.	98
12.§ Szókratész, a geometria és a Fiú.	108
13.§ Anamnézis, avagy <i>Második emlékezet</i> . . .121	
Negyedik lecke: Leoprepész fia.	125
14.§ Az anamnézis meséje.	125
15.§ Platón és a költő.	134
16.§ Szimónidész.	141

17.§ A költő hipotézise I.	163
Ötödik lecke: Az üres fejek.	169
18.§ Powell meséje.	169
19.§ A költő hipotézise II.	176
20.§ A költészet hipotézise I.	183
21.§ A költészet hipotézise II (a második lépcső). . .	195
22.§ Az elfelejtett emlékezet.	202
23.§ A játszma vége?.	206
Hivatkozások.	211
Utószó.	215

ELSŐ LECKE AZ EMLÉKEZET MŰVÉSZE

1.§ Az Emlékezet Meséje

1. Kezdetben volt egy mese, az *Emlékezet Meséje*; latin prózában maradt ránk, Cicero szónoklattanának, a *De Oratorénak* ékes prózájában, s ezt, megbosszulandó mindazokat a szenvedéseket, melyeket valaha mint iskolai tananyag okozott nekem, megpróbálom itt nagyjából az eredeti szórendjében visszaadni Önöknek:

2. Vacsorázott Krannonban Thesszáliában Khioszi Szimónidész Szkopasznál gazdag ember-

nél énekelt egy éneket amit ez alkalomra szerzett melyben számos szép ívű dicséret Castorról íratott és Polluxról. Szerfelett emez fukar Szimónidésznek mondja hogy felét neki csak az árnak mely megilleti e dalért adandó a maradékot barátainak a Dioszkuroszoknak minthogy őket dicsőítette tiltakozzon ha akar. Kicsit később üzenték Szimónidésznek kimeni fiatal emberek álltak az ajtónál ketten sürgetően kérlelték. Felkelt kiment nem látott senkit de ugyanebben a pillanatban a terem ahol lakomázott Szkopasz összeomlott és ő e romok között találta magát mind az övéivel eltemetve.

És midőn őket eltemetni akarták a rokonok és semmiképp sem tudták övéik maradványait egymástól megkülönböztetni Szimónidész aki pontosan emlékezett a helyre ahol mindenki hevert az étkezésnél meg tudta mutatni minden rokonnak a halmot a szörnyűt de pontosat amit eltemetnie kellett.

Ez esemény által megvilágosodva Szimónidész rájött hogy a rend az ami főként fényt ad az emlékezetnek.

3. A mese (mint minden mese, amelyik hosszú hagyományozódás nyomán maradt ránk és megérdemli ezt a nevet) súlyos dolgokat mond, és felesleges szavakat nem szól sohasem. Azt mondja, amit kell, amikor kell, az viszont ritka, hogy ismétlje magát, és el akarja magyarázni azt, amit mond, miközben azt mondja nekünk. Mert a mese igazat mond. Megfogalmazhatnánk ezt így is:

4. *A mese igazat mond.* A mese mindig igazat mond. Amit a mese mond, igaz, mert a mese mondja. Némelyek azt mondják, hogy a mese azért mond igazat, mert amit a mese mond, igaz. Mások azt, hogy a mese nem mond igazat, mert az igazság nem mese. Valójában, amit a mese mond, azért igaz, mert a mese azt mondja, hogy amit a mese mond, igaz. Na, ezért mond igazat a mese.

5. Mi, akik a mesék korától elég távoli időkben élünk, akik ahhoz, hogy eligazodjunk benne, szükségét éreztük a mítosz igen haszontalan és összességében elég üres fogalmát kitalálni, nagyon szeretnénk tudni, hogy mit keres ebben a történetben az isteni ikerpár, Kasztór és

Polüdeukész, a Dioszkuroszok. Sajnos Cicero erről semmit sem mond. Inkább azt részletezi (jóllehet a mi igényeinkhez képest nem elég mélyen, de korabeli olvasói kétségkívül így is tudták, hogy miről van szó), amit Szkopasz meghívottjainak tragikus kalandján gondolkodva Szimónidész talált ki, hogy megnövelje az ember képességeit, és ami az *Emlékezet Művészete* nevet kapta.

6. Ez a művészet, amivel ő mint adottsággal rendelkezett, lehetővé tette számára, hogy felidézze a vidám asztaltársaság képét, mely bevésődött az emlékezetébe, még mielőtt a halálos közuhatag át nem változtatta őket úgy, ahogyan azt egy híres álomban leírták, s nem lettek „szörnyű keveréke / tört csontnak és húsnak s (nem) vonaglottak szennybe / (mint) ocsmány végtagok s véres húscsapatok, / mikéért veszett kutyák raja marakodott”. Nekifogott tehát e művészet kodifikálásának, hogy olyan *tekhnét* hozzon létre, melyet szembe lehet szegezni a halál rendetlenségével, a „sokszorososság pokoli szakadékával”: a helyes rendet és az élő logikáját.

7. Mégsem vélte szükségesnek – tudtommal – senki, sem Frances Yates, aki, újra felfedezve elfelejtett és elásott hagyományát, mintegy harminc éve „találta fel” (úgy, ahogy elrejtett kincset lelnek fel) az emlékezet művészetét vagy inkább művészeit, sem azok, akik az ő nyomán, egyre többen, elkezdték feltárását, hogy magasztalják az Ikreket, mint Szimónidész tette, s azt sem, hogy rákérdessenek beavatkozásuk értelmére.

8. Már a kérdésfelvetés sugallja legalább egy válasz kezdetét. Nemcsak azért, mert az emlékezet fogalmának legegyszerűbb, legevidensebb értelmezése magába foglalja az „azonos”, az „azonosság”, tehát az ikerség gondolatát az esemény és múltja, a kép és emléke között (mely utóbbi sok másik emlékpárt egyesít tükrében), de azért is, mert a mese szerint születésükkor Kasztór és Polüdeukész, bár ikrek és látszatra megkülönböztethetetlenek voltak, ennek ellenére, láthatatlanul, különböztek.

9. Anyjuk, a mese egyik verziója szerint, Léda volt, akit Zeusz hattyú képében elcsábított, s ő

ezután szülte ikreit: az egyik, Kasztór, férjének, Tündarosznak a fia volt, a másik, Polüdeukész, Zeuszé. Hasonlítottak egymásra, együtt növekedtek, elválaszthatatlanok voltak egy fatális vitáig, mely Kasztór, a halandó testvér halálát okozta. A vigasztalhatatlan Polüdeukész visszautasította a halhatatlanságot mindaddig, míg apja, Zeusz nem egyezett bele, hogy egyesíti őt testvérével a halálban. Felváltva szállásolta el őket az égben és az árnyak birodalmában; hat hónap itt, hat hónap ott, mígnem végül örökre egy csillagképben egyesítette a testvéreket.

10. És pontosan ilyen a mese olvasata szerint az *emlékezet*, egyszerre isteni és halandó, az emlék ragyogó csillagképe és a felejtés porló árnya. Ráadásul, a mese egy másik változata szerint, az ikrek nem voltak egyedül a hattyútól lett tojásban. Egy nővérük is volt, velük együtt a tojásba zárva; ő volt Heléna, a szép Heléna, a trójai Heléna.

11. Vagyis, ha igaz, hogy Mnémoszüné, az emlékezet istennője a Múzsák anyja, minden szépség és tudás isteni forrása, attól még nem lesz

kevésbé igaz, hogy az emlékezet földi és mulandó, azaz elválaszthatatlan a rombolástól, ellentététől, halálától, a felejtéstől. Khioszi Szimónidész patrónusainak, az emlékezet művészete védelmezőinek kettős természete és eredete így mutatja meg célját: elszakítani az emlékezetet, legalább egy időre, elkerülhetetlen felbomlásától. Tehát az Emlékezet Művészetének jóval komolyabb célja van, minthogy egyszerű technika, pusztá mnemotechnika legyen.

2.§ Filippo Gesualdo testvér *Plutosofiája*

1. 1592-ben, éppen négy évszázaddal azelőtt, hogy ezeket a sorokat írom (költészettant mese formájában, jó háromszáz percnyi mese előadásába fogva bele, nem törekedve másféle igazságra, mint a meséére), tehát négyszáz éve jelent meg Padovában Frater Filippo Gesualdo neve alatt egy *Plutosofia* című munka,

„melyben – ahogy az alcím jelzi –, bemutat-
tatik az emlékezet művészete és más figye-
lemreméltó dolgok, melyeknek közül van a
természetes és a mesterséges memóriához egy-
aránt”. Szerzőjéről, egy dominikánus barátról¹,
meg kell valljam, gyakorlatilag semmit sem
tudok. Frances Yates könyve csupán néhány
sört szentel neki. Szerinte teljesen hagyomá-
nyos, kissé megkésett *ars memoriae*t írt, mely
minden újítást nélkülöz, és szinte a legvégén
áll az egész XVI. században virágzó hagyomá-
nynak. De talán éppen ezért lehet érdekes,
és ezért érdemli meg, hogy elidőzzünk nála egy
kicsit. Többek között az a nem elhanyagolható
előnye is megvan e műnek, hogy nem „tudós”
nyelven, hanem olaszul írták, mely egyszerre
pontos, díszes és kimért, s ez egészen különös
bájt ad a hosszú bemutatásnak, amelynek
tárgya olyannyira furcsa, oly régimódi a mi
modern szemünknek. A párizsi Bibliothèque

¹ A szerző a *Mezura* folyóirat 29. számaként (1994) megjelent, Gesualdóról szóló hosszabb tanulmányának (*Quelques donnes sur le père Gesualdo et sa Plutosofia*) 10. lapján helyesbít: Gesualdo nem dominikánus, hanem ferences szerzetes volt. – *A ford.*

Nationale őriz belőle egy példányt, amit elolvastam, s amelyből hosszú részleteket másoltam ki.

2. „Nem volt ok nélkül – kezdi körülbelül ezekkel a szavakkal Gesualdo –, hogy lehetségesnek tűnt fel előttem *ars memoriae*nek a *Plutosophia* címet adni, mely kifejezés két görög szóból áll; ezek a *ploutos* és a *sophia*, mint-hogy az első gazdagságot jelent, bölcsességet pedig a másik: mert az emlékezet minden tudásnak kincstára és gazdagsága... És ezt az emlékezetet, melyet neveznek a filozófia anyjának, a Múzsák szülőjének és vezérének, a tudás helyettesének és az ember kincstárának is, ezt fogom én hármas himnuszban dicsőíteni: mint Óceánt, mint Eget s mint emberi Isteniséget. Mert az Óceán minden vizeknek atyja, melyek a földön szétterülnek, megtöltik a tavakat és a forrásokat és a folyókat és a patakokat és a vízereket, melyek megtelnek annak teljességéből; és ugyanígy fakadnak a meditációhoz kellő tárgyak az emlékezetből, és szintén belőle a fogalmak és a beszéd habjai, miket a legékesebb szavú szónokok az ékes-